

A CUKRÁSZDÁK TÖRTÉNETE, CUKRÁSZOK ÉS MÁS „ÉDES”-MESTERSÉGEK MISKOLCON

DOBROSSY ISTVÁN

Magyarországon a cukrászatot a 19. század közepéig művészetnek tekintették, a cukrászokat nem sorolták az iparosok közé. Képviselői céhen kívüliek voltak, szemben a pékekkel, vagy a bábsütőkkel, mézeskalácsosokkal.¹ A cukrász elnevezés is késői, első előfordulásai a 19. század első harmadából származnak.² A „cukrászda” elnevezés pedig a 19. század végén kerül be a köztudatba.³ Miskolcon 1834-ben utal az első adat arra, hogy bizonyos Zuan Rudolf „czukkor sütemény készítő” mester letelepedési engedélyt kér a várostól.⁴ 1842-ben Schweitzer-mester „czukorsültek, italok és fagyalt”-készítményeit ajánlja a miskolci közönségnek.⁵ Ugyancsak az ő nevével találkozunk egy 1862-ben készült beadványon, amelyen már czukrász-segédnek nevezi magát, s kéri a városi tanácsot, hogy járuljanak hozzá franciaországi tanulmányútjához.⁶ Miskolcon tehát a 19. század közepén lesz a művészetből mesterség, a mesterség képviselője cukrász lesz, s a cukor, fagyalt és édes italok árusító helye pedig cukrászda. Amíg kialakul az önálló miskolci cukrászat – az ország más városaihoz hasonlóan – francia és olasz kapcsolatok érvényesülnek; nálunk svájci cukrászok jelennek meg, a miskolciak pedig elsősorban Franciaországban igyekeznek elsajátítani a mesterséget.

1883-ban Miskolcon számba vették az iparosokat, s a különféle mesterséget képviselők között 126 kocsmárost, 9 vendéglőst, 15 kávést, 3 cukrászt, 4 mézeskalácsost és 26 péket találtak.⁷ Az 1519 mesterember közül az étkezést, vendéglátást 183-an szolgálták. Hat és fél évtizeddel később, 1949-ben készült kimutatás a város területén lévő vállalkozásokról, ipari üzemekről. Ekkor 329 működő egységet vettek számba, feltüntetve mindegyiknek a telephelyét, a végzett munka jellegét, s az alkalmazottak számát.⁸ Innen tudjuk, hogy Miskolcot kenyérrel, pékáruval, süteménnyel 38 sütőde látta el, de az összeírás *süteménykészítő* elnevezéssel megkülönböztette a cukrászokat. Ekkor 15 mester, ugyanennyi műhely és elárúsítóhely, valamint 29 inas és segéd képviselte a miskolci cukrászatot. A mézeskalácsosságot mindössze egy személy képviselte, csakúgy, mint 1779-ben amikor először találkozunk a városban bábsütővel.⁹

A cukrászmesterséghez áll legközelebb a cukorka- és csokoládékészítés ismerete. 1949-ben mindössze kettő volt Miskolcon, de az egyidőben működő, kezdetben kézi-

1. Gundel I.–Harmath J., 1982. 31.

2. A Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótára, 1967. 460.

3. A Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótára, 1967. 460.

4. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára, ltsz.: 53.4626.1.

5. Szendrei J., 1911. (IV.) 654.

6. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, 1602/b. 10. doboz.

7. Borsod megyei Lapok, 1884. január 3.

8. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXI. 511/b. 1. doboz.

9. Szendrei J., 1911. (IV.) 623.

erővel üzemelő műhelyek száma soha nem haladta meg a négyet.¹⁰ Többnyire rövid ideig tartó, nem számottevő tőkére épülő vállalkozások voltak, s működésükkel a várostörténet eddig nemigen foglalkozott. Alábbiakban, amikor számba vesszük a miskolci nagyhírű cukrászdákat, vagy azokat, amelyekre csak szórványadatok utalnak, mint tárgykörhöz tartozókról, vázlatosan szólunk a miskolci „édes-mesterekről”, a cukorka- és a csokoládégártókról is.

A RORÁRIUS CUKRÁSZDA

(A 19–20. században Jost, Silvestri, Prevosti, Rábel, Rorárius tulajdonosnevekkel volt ismeretes)

Lövey József miskolci cukrászmester, aki Rábel Albertnél tanulta az édességkészítés művészetét, személyesen is ismerte az üzletben gyakran megforduló jeles orvost, a miskolci Erzsébet Közkórház belgyógyászati osztályának vezetőjét, *Henszelmann Aladárt*. S természetesen munkáját is, amely a „Miskolci biedermeier” címen, a *Reggeli Hírlap* hasábjain látott napvilágot, 1934-ben.¹¹ A miskolci cukrászat történetét ő írta meg először, s a legkorábbi adatai, ismeretei Silvestri Jakab azóta eltűnt kéziratok naplójából származtak. Leírása nemcsak a közvéleményt, hanem a téma kutatóit is befolyásolta, hiszen elérhetetlen alapinformációk sokaságát tartalmazta. *Rózsa Tibor* – e téma érdemi kutatója – az 1825–1895 közötti időszakot dolgozta fel. Levéltári kutatásai, feldolgozásának tudományos módszere alapvető ismeretekkel gazdagította a „svájci cukrászok miskolci korszaká”-t.¹² Az ezt követő, ún. Rábel–Rorárius időszak az utóbbi kutatások eredményeként (levéltári dokumentumok, visszaemlékezések) vált ismertté. Alapvetően új adatok kerültek elő az államosítás időszakából, s így vált ismertté az ún. „Béke-cukrászda” története. 1971. nov. 23-án adta közre a miskolci napilap, hogy „a Széchenyi u. 3–5. sz. épületeket (volt Rorárius cukrászda) 1971. nov. 25-én, csütörtökön reggel 6 óra 45 perckor robbantással szanálja” a város.¹³ Ezzel lezárult ebben az épületben a cukrászda története, hogy több, mint másfél évtized után a HungárHotels felújított Pannónia Szállodájának földszinti részén, a Kossuth–Széchenyi utcák sarkán megnyíljon az új Rorárius cukrászda. 1990 áprilisában városi szenzációnak számított, hogy jogviták miatt lekerült az eredeti felirat, s azóta a „Rori Cukrászda” fogadja vendégeit.¹⁴ E vázlatos áttekintés után a cukrászda történetéről ismereteinket az alábbiakban összegezhethetjük.

A Korona Szálloda (napjainkban az Avaz Szálloda helyén működő különféle, ideiglenes vállalkozások, üzletek) mellett, a Pátria üzletház helyének egy részén 1745-ben Vay Ábrahám vásárolt telket a Kecskeméti örökösöktől. 1755-re itt épült fel az ún. Vay ház, amelynek jelentős része még a 18. században görög kereskedők tulajdonába (részben bérletébe) került. (Ez nem tévesztendő össze a mai Széchenyi u. 12. sz. alatti másik Vay-„kúriá”-val.) A Domby-féle felmérés és telkes térkép 1817-ben

10. Az összeírás szerint 1913–1928 között működött a Szeles utcán a „Felsőmagyarországi Cukorkagyár, Deutsch és Pollák Rt.” részben ennek volt jogutódja, másrészt az üzem gépeinek felhasználója az 1930–1949 között üzemelő „Kálmán Imre cukorka és csokoládégvár”. Ugyanúgy a Széchenyi u. 96. alatt működött, mint „Oprável Lajos cukorka- és csokoládékészítő”. A Búza tér 8. szám alatti telephellyel 1918-ban alapították a „Miskolci cukorgyár”-at, de egy évtized után nyersanyaghiány miatt meg is szüntették.

11. *Henszelmann A.*, 1934. február 25.

12. *Rózsa T.*, 1975. 241–267.

13. Észak-magyarország, 1971. november 23.

14. Észak-magyarország, 1990. április

a 470 négyszögöl nagyságú telken álló ház tulajdonosának Rosa Antal görög kereskedőt tünteti fel, s a ház „Miskolc, 2691” sorszámot kapott.¹⁵

I. Ferenc császár 1828-ban gr. Reviczky Ádám bécsi mágnást nevezte ki Borsod vármegye főispánjának. A császári udvarban élő főúr – akinek Firenzében is volt lakása –, Miskolcon nagy beiktatási ünnepséget rendezett.¹⁶ A beiktatási ceremóniára Jost mestert hozatta magával, aki letelepedett a városban, s már 1828. júl. 20-án megnyitotta üzletét, amely az első, kávéházzal egybekapcsolt „czukorsüteményes bolt” volt Miskolcon. Ezzel kezdetét vette a svájci cukrászok több, mint fél évszázados miskolci tevékenysége.

Jost mester 1833-ban halt meg. Az avasi temetőben megtalálható síremlékén Adolf keresztnév szerepel, a sírkő hátlapjára az 1890-ben meghalt Müller Oszkár neve is fel van vésvé, s e kérdéskör szakértője, Rózsa Miklós joggal kételkedett abban a feliratban (is), amely így olvasható: „Adolf Jost Gest (or)ben den... Mai 831. Miskolczi czukrász-
ipar megalapítója 1828. évben.”¹⁷ Ti. 1828-ban a „czukrász-
ipar” fogalom még nem volt ismeretes. Kiderítette azt is, hogy Adolf a „Helvécius” Jost János fia volt. Így indokolt, hogy a sírkő Jost János cukrász sírját jelöli, tehát az első cukrászmestert Miskolcon Jost Jánosnak nevezték. (1928-ban a vármegyei házában a miskolci cukrászat centenáriuma alkalmából leleplezték Reviczky Ádám egészalakos képét. Itt hódoltak a miskolci cukrászok, s erre az alkalomra újították fel az avasi temetőben a sírkövet is. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a már nem olvasható felirat helyére új név került, s így vonult be a köztudatba Jost mester fiának a neve. A napjainkban már ismét megkopott síremléken ezért olvasható Jost Adolf neve.)

1833-ban Zuan Rudolf cukrász fordult a város képviselő-testületéhez letelepedési engedélyt kérve. Kérvényének szövegét nem ismerjük, de az arra készült válaszlevelet igen, s ezt jelenleg a Herman Ottó Múzeum történeti gyűjteménye őrzi.

Ezt a különleges értékű dokumentumot alábbiakban szó szerint közöljük: „Mi Privilegialt Coronalis Miskólcz Városa Bírája, és Tanácsa adjuk tudomásul mind azoknak, a kiknek illik ezen Levelünknek rendiben hogy a midőn Mi az alább írt Esztendőben, Hónapban és Napon Városunk némely köz Dólgai fel vétele és el intézése végett Városnak Köz Házánál öszve jöttünk, s ülést tartottunk volna: akkoron Betsületes Zuan Rudolf, mesterségére nézve Czukkor Sütemény Készítő Folyamodó Levelével az eránt keresett meg Bennünket, hogy ő Lakását Szabad Királyi Eperjes Városából Városunkba által tenni, s ennek tagja lenni kívánván, Őtet lakossaink száma közé fogadnánk be Mint hogy nevezett Zuán Rudolf eddig jó maga viseletét s erköltsi tulajdonságát az előttünk be mutatott Bizonyoság levele által hitelesen bizonyítván ennél fogva benne továbbra nézve így egy hasznos polgárt reményleni lehetne. Őtet a kebelünkbeni Lakosok száma közzé be fizetvén a köz határozás következtében a Város Köz Szükségeit Fedező Cassába 12 conventius fkat, az Uradalmi Tettes főbb tisztség jóvá hagyása mellett be vettük, és be iktattuk. Melyről is a többször nevezett Zuán Rudolf kívánságához képest ki adattuk ezen Városunk Pecsetjével meg erősített Bizonyoság Levelünket. Miskolczon, Augustus Hónap 30dik Napján 1833dik Esztendőben Tartott Tanács Gyűlésünkben. Privilegialt Coronalis Miskólcz Városa Bírája és Tanácsa. Kiadja ezen Privilegialt Város Hites Fő Jegyzője Kóródi Ferencz.” Az eredeti levél szövege alatt megjegyzés: Ezen engedelem levél előttem bemutatván ezennel az uradalom részéről helybenhagyattatik. Miskolcon Karácson hava 22^{kén} 1834. Vachtler Albert... úgymint az uradalmi Igazgatónak ez időben felhatalmazott Helyetese.

15. Marjalaki Kiss L., 1957. 111.

16. Szendrei J., 1911. (IV.) 220–231.

17. Rózsa T., 1975. 245.

A kérvény, a jóváhagyó, majd az ezt megerősítő koronauradalmi záradék után Zuan Rudolf „munkahelyét” Jost korábbi üzletében jelölték ki. Erről meggyőző az a feljegyzés, mely szerint „...néhai Jost János úrnak minden mesterségéhez tartozó készülékeit annak özvegyétől” megvásárolta.¹⁸ Zuan néhány évet együtt dolgozott Silvestri Jakabbal (1807–1869), majd Eperjesre költözött, ott folytatta szakmáját, s ott is halt meg.

Silvestri munkájáról, üzletviteléről az 1833–1869 között vezetett, s Henszellmann által még ismert napló szolgáltat adatokat. A kínálat piskóta, vajastészta, linzer, gril-lage, karamell, makron-massza, catalani kenyér, paganini volt, italként ánizsos köményes likört, rostopsint rummal, hideg és meleg puncsokat szolgált fel, de vendégei fogyaszthattak fagyaltot is.

1842-ben Silvestrinek üzleti vetélytársa akadt. Lehet, hogy korábban is létezett, de csak azért ismerjük 1842-ből, mert ekkortól jelent meg hetente egy alkalommal az első városi lap „Miskolci Értesítő” címen. A vetélytárs Schweitzer Adolf cukrász volt a Színház melletti épületben (az egykori Széchenyi u. 23. sz. alatt, amelyet 1963/64-ben bontottak le). Innen a mester „tisztelettel jelenti, a t. cz. közönségnek, minek utánna a múlt Pesti vásár alkalmával a Czukrási mesterséghez szükségeseket jutalmasabb áron, mint másszor vásárolván s az általa elő állítatni szokott süteményeket és italokat ő is jutalmasabb áron, mint akkoráig fog szolgálni 's a' következő árra leszállítja u. m. mandola torta mely edig 2 fr. 30 kr. vcz. volt, jövődre 1 fr. 40 kr. és ehez hasonlóan minden egyéb torta néműeket; nem különben Liquörök mely ekkoráig 50 kr. volt, 36 kra leszállított ugy szinte az apróbb süteményeket is krajczárral olcsóbban ajánlja.”¹⁹

1846-ban meghalt Giovanni Mária, Silvestri 1818-ban született első felesége. A mester még ez év őszén házasságot kötött az 1825-ben született Prevosti Sárával. Az üzlet feletti lakásában – amely már ekkor saját tulajdonát képezte – együtt élt nejével, 1869-ben bekövetkezett haláláig.²⁰ Halála után özvegye, s első feleségének öccse, Giovannini Rudolf (1824–1871) osztoztak az üzletben. Utóbbi halála után özv. Giovannininé lesz az üzlet vezetője. Ő vette maga mellé Prevosti Oszkárt, aki 1876-tól bejegyzett vezetője lett a cukrászdának. Prevosti 1851-ben szintén Svájcban született.²¹ Silvestri Jakabné, Prevosti Sára bátyjának, Antalnak örökbefogadott fia volt.²² A miskolci levéltárban fellelhető egyéni cégek iratai között (lajstromában) 1876. júl. 11-én jegyezték be, feltüntetve azt, hogy mindaddig vezette műhelyét, amíg nagynénje élt. Amikor 1895-ben meghalt Silvestri özvegye, Prevosti Sára, beszüntette üzletét Prevosti Oszkár is.²³ Ebben az évben nyitotta meg üzletét Rábel Albert, de a ház csak 1905-ben került tulajdonába.

Ezzel zárult a svájci cukrászok korszaka Miskolcon, s elkezdődött egy új, amelyet 1895–1938 között a lőcsei cukrászmester, Rábel Albert neve fémjelez.

A ma még élő (1990) cukrászok közül többen emlékeznek Rábel Albertre. Lövey József nemcsak nála tanulta a mesterséget, hanem tárgyi emlékekkel is rendelkezik.

18. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentációja (a továbbiakban: HOM.HTD.) ltsz. 76.29.1.

19. *Szendrei J.*, 1911. (IV.) 645.

20. Síremlékük két évtizeddel ezelőtt az avasi temetőben még fellelhető volt.

21. Miskolc városi 1880. évi népszámlálás. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, IV-B. 1602/g. 7. k.

22. A Miskolci Királyi Törvényszék iratai. Cégbírósági iratok. VII-1/d. Ce. 179. *Rózsa T.* 1975. 263. a tanulmány 125 jegyzetpontjában G. Maurizió 1972. febr. 23-i levélbeli közlésére hivatkozik.

23. VII-i/d. Ce. 179.

Visszaemlékezései szerint feltűnő volt a cukrászda kirakata, amelyben grillage-ból készült házikó, meg torták voltak közszemlére kitéve. Rábel három évre vette fel tanulóknak. A megállapodás szerint a fehérenmű-felszerelésről, a mosásról, vasalásról a tanulóknak kellett gondoskodni. Kosztot, szállást, s természetesen a szakismeret elsajátítását Rábel mester biztosította. A háromszori étkezés benne foglaltatott a megállapodásban, de kimenő nem járt a tanulóknak. „Reggeltől estig, estétől reggelig bent kellett lenni, nem engedte meg, hogy az ő tanulója az utcán csavarogjon. Reggel ötkor volt az ébresztő, s a napi munka a kemence begyújtásával kezdődött. Ez rendes péki kemence volt. Hosszú, méteres rönköket raktunk be, s amikor az leégett benne, akkor volt egy linderes fiú, aki kitakarította, mert ehhez erő kellett. A kemencének legkésőbb reggel hétre előkészített, felfűtött állapotba kellett lenni. Valamire való cukrásznak ekkorra már el kellett készíteni a briós és a kalács tésztáját. Reggel első készítményünk volt a kávé és a kalács, a vajás tészta és az ún. írók kifli” – emlékezik vissza tanulóéveire Lövey József.

Ez volt Miskolcon az a cukrászda, amely a 30-as években mindennel foglalkozott. Így gyógycukorka előállításával, forgalmazásával is. A gyógyszerészek összeállították a szükséges porokat, s Rábelék (akár egy-egy vevő kedvéért is) beledolgozták a leginkább megfelelő cukormasszába. Névre szólóan így került aztán vissza a gyógyszerertárhoz. „Még én magam is csináltam ilyeneket – mondja Lövey József. Persze volt mindenféle béles, krémek, torták, minjomok, s mindenféle olyan válogatott sütemények, amiknél szebbet, jobbat és különbet ma sem csinálnak.”

„A cukrászda kapujából, ahogy az utcáról bementünk balra volt a kávékonyha, innen lehetett bemenni a cukrászdába, vagyis a sütödébe, ahol a kemence volt. És dolgozott a három cukrász. Rábel bácsi pedig a vendégekkel foglalkozott. Nagyon kellemes, kedves löcsei ember volt, aki a németen, magyaron kívül még más nyelveken is beszélt. Előkelő volt a vendégsége is.”²⁴ A cukrászda hétköznapi, de mindenki által természetesnek vett hangulatát sajátos, olyan magánügy zavarta meg, ami akkor a miskolciak sokaságára tartozott: „... katonazenével és parádéval asszonyt temetnek a Biedermeier portáról. 'Több, mint negyven évig cukrászdám lelke volt' – kesereg életpályájáért összetörve a mester. A háború nagyszonya volt. Negyven ágyat tartott fenn hónapokig a sebesült katonáknak, teljesen saját erejéből... Mint katonát temették.”²⁵

1928 a miskolci cukrászat megszületésének centenáriuma volt. A Reggeli Hírlap jún. 6-i száma a következő hírt jelentette meg: „a centenáriumok idejében is külön érdekességre számít egy miskolci vonatkozású százéves évforduló... Évszázada annak, hogy gróf Reviczky Ádám Borsodvármegye egykori főispánja installációját követően a mai Rábel cukrászda helyén megalapította egy svájci cukrász közreműködésével Miskolc első cukrászdáját. A miskolci cukrásziparosok áldozni kívánnak gróf Reviczky Ádám emlékének. ... A miskolci cukrásziparosok nevében Rábel Albert megkoszorúzza gróf Reviczky Ádám Borsod megye egykori főispánjának életnagyságú olajképét a vármegye háza nagytermében.” Erre az eseményre júl. 20-án került sor. S ekkor „csendes fekete menet kigyózik az Avasra. Miskolci cukrászok. Rábel mester az élen. Megkoszorúzzák az évszázados fordulón a svájci cukrászok sírját. Ezek szép sorjában, egymás mellett, betűik megaranyozva, dolgos életről beszélnek. A nevek, az évszámok, a keret. A tartalom az a zöld ajtó kis cukrászda, amelyhez két lépcső vezet a hajdani Piac-utcáról, a Bottega zvizzera, a miskolci Pilvax a maga patinájával, becsületes múltjával.”²⁶

24. Lövey József miskolci cukrászmester visszaemlékezése 1990-ben.

25. Henszelmann A., 1934. február 25.

26. Henszelmann A., 1934. február 25.

1. kép. Rábel Albert cukrászdája 1933-ban
(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, ltsz. 30.528)

A vendégre emlékezve Lövey József említi Pfligler Kálmán doktort és családját. A szemközti házban lakott (a Széchenyi u. 8. sz. alatt) Miskolc legendás emlékeztető személyisége. Minden reggel zakója gomblyukába tűzött virággal lépett be a cukrászdába. Rábel mester már ekkorra kikészítette a stampedli szilvapálinkát, a valódi szilvóriumot neki. Az is szokása volt, hogy nem tudván megbarátkozni a miskolci villamossal, felhúzott ernyővel bárhol, bármikor kiállt a sínpárok közé. S mert mindenki ismerte, még a villamos is megállt neki. A vesztét egy új villamosvezető okozta. A mai Kommün utca környékén ütötte el a sínek között ballagó orvost.

A cukrászda mindennapos vendége volt Henszelmann (írásaiban Henszelman) „tanár úr” is, de hosszú sora volt a nagykereskedőknek, pénzügyi embereknek, iparosoknak, üzletkötőknek is. Sokakat vonzott a specialitás, az ún. „Rábel-krémes”. A korabeli sajtóból és a visszaemlékezésekből tudjuk, hogy 1 krémesnek 16 fillér volt az ára. „Amikor Frey-ék megjelentek a 30-as években Miskolcon, ők 12 meg 10 fillérért árulták a krémeset. Az már szinte üzemi módszerrel készült, s fokozta a konkurenciát.” (Tószegi András, 1990.)

Lövey József a miskolci vendéglátás történetének (többször is kontrollált) ismerője Rábel Albert egyik végrendeleti tanúja volt. Visszaemlékezése szerint a végrendelet készítésekor Rábel már idős, s bár észbeli képességeit tekintve friss volt, nehezen tudta elviselni, hogy érszűkület miatt egyik lábát el kellett veszítenie. A műtétet követően az üzletben így dolgozhatott felesége testvére, Gyöngyösi Katalin. A múzeum gyűjteménye őrzi azokat a képeket, amely ezt az időszakot örökíti meg. (1. kép) (Erről az időszakról nagyszámú dokumentumot őrzi a Magyar Vendéglátóipari Múzeum gyűjteménye is.) Tószegi András miskolci cukrászmester visszaemlékezése szerint Rábel az avasi temetőben nyugszik. Sírjának felkutatása és gondozása része lehet a Magyar Nemzeti Panteon munkálatainak. (Más visszaemlékezések szerint Rábelrel dolgozott sógora is, Saducz cukrászmester, de ő felköltözött Budapestre. Ott nyitott saját üzletet, s ennek a Thököly utcai cukrászdnak a leszármazottak őrzik dokumentációs és tárgyi emlékeit.)

Az egykor volt épület s a cukrászda történetének új fejezetet nyitott Rorárius Gyula. 1938. november 19-én jelentette meg, s adta tudtal a miskolciaknak, hogy üzletet nyitott „Rábel utóda RORARIUS”. Továbbá: „Tisztelettel tudatom a régi

2. kép. A Rorárius cukrászda berendezése az épület bontása előtt

3. kép. A Rorárius cukrászda, a Széchenyi u. 5. szám alatt, 1961-ben

Rábel cukrász cég állandó fogyasztóival, hogy átvettem az üzletet, és ugyanazon szel-
lemben, de modernizált köntösben folytatom és iparkodom fejleszteni azt. Garanciát
nyújt erre saját múltam is. 42 éve dolgozom a pályán, Budapesten Gerbeaudnál 20 évig
és Károly király udvari cukrászatánál működtem, majd 10 évig Cegléden volt jónevű
cukrászdám. Céлом, hogy Miskolc város és vidéke közönségét is közmegelegedésre
kiszolgáljam. Kérem a n. é. közönség bizalmát és szíves pártfogását.”²⁷

Rorárius mellett dolgozott Lövey József, aki 1946-ban vált ki, s alakított önálló
üzletet a Széchenyi utca szemközti házában, a Széchenyi u. 8. sz. alatt. (Korábban itt
lakott a történeteiről legendássá vált Pfligler doktor.) Mint egykori mesterére, Lövey
úgy emlékezik vissza, hogy Rorárius már Miskolcra kerülésekor idős ember volt. Mű-
ködésének volt egy időszaka, amikor ő vezette az üzletet, s ez volt ittlétének a nagy
korszaka. Volt egy rövidebb időszak, amikor bérlőt fogadott egy Stibinger nevű cukrász
személyében. (Stibinger László egyébként ismert mestere a szakmának, s amikor fel-
mondta bérelti szerződését Roráriusnál, a Sötétkapu alatt alakított ki rövid ideig mű-
ködő cukrászüzletet. Betegsége volt oka annak, hogy vállalkozásával véglegesen felha-
gyott.) Rorárius Gyula 1948-ban halt meg (síremléke a mindszei temetőben találha-
tó), de előtte átadta az üzletet unokaöccsének, Rorárius Lászlónak. 1947-től 1951-ig,
az üzlet államosításáig ő vezette a cukrászdát.²⁸ (Rorárius László az államosítás után
a Miskolci Vendéglátóipari Vállalathoz került, s viszonylag fiatalon, 58 éves korában
halt meg.)

Az államosítás idejével, körülményeivel kapcsolatban hiteles információt, ismere-
teket szolgáltatnak a Miskolc Város Tanácsa V. B. Begyűjtési és Kereskedelmi Osztá-
lyának iratai. Ebből az irategyüttesből tudhatjuk, hogy a miskolci cukrászdákon kívül
(ezek száma öt volt) Újdiósgyőrből kettőt vett kezelésbe a további üzemeltetés biztosítá-
sával a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat. Az új felügyelet egyben a korábbi elneve-
zések megváltoztatását is jelentette. A megtartott egységek egy nagyobb rendszeren
belül számot kaptak. Így lett a Roráriusból a miskolci 42. számú, vagy a Rác Kálmán-
féle cukrászdából a miskolci 38. számú egység.²⁹

Az államosítás utáni felújítást 1952-re tervezték, de a szakvélemények és tervek
csak 1954-re készültek el. A múzeumi szakvélemény a következőket fogalmazta meg:
„A miskolci Széchenyi u. 3–5. sz. házaiban a Béke cukrászda átalakítási munkálatokat
végez. Az 5. sz. alatti cukrászda első, utcai helyisége műemlékké van nyilvánítva.
A vállalat most áttörti a két ház főfalát és a 3. sz. ház utcai helyiségeit csatolja a cukrászda
bővítése miatt a műemléki cukrászdához.” A belső átalakítási tervvel párhuzamosan
új homlokzati tervek, elképzelések is készültek. A munkálatok során előkerült
az épület eredeti ablak és ajtó kökerete. Megtalálták az eredeti barokk kori kőlabazatot
is. Egy 1971-ben készült fényképfelvétel jól mutatja, hogy az épület viszonylag teljes
műemléki helyreállítása az 1950-es évek második felében megtörtént. A belső térkiala-
kításhoz és a berendezéshez durván nyúltak, valójában nem a szakértő(k) javaslata
valósult meg. (2–3. kép.)

Ebbe az épületbe egy hónap alatt 2130 robbantólyukat fúrtak, s a több, mint
fél tonna robbanószer 3 másodperc alatt romba döntötte mindazt, amit tulajdonosai két
és fél évszázadon keresztül építettek és szépítettek.

27. Magyar Jövő, 1938. 269. szám, november 19.

28. A Rorárius család történetéhez ld. még: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
Ltsz: 591–71., és *Bujdos A.*, Déli Hírlap, 1986. 52. szám.

29. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XIII-110/a. 7174-31/7. 1951.

A SCHWEITZER CUKRÁSZDA

A Miskolczi Értesítő 1842. 24. számában (jún. 7.) az alábbi hirdetés jelent meg: Schweitzer Adolf „Cukrász boltját a' Színház át elleni házába helyezvén a' t. cz. közönségnek eddigi kegyes részvétét hálás köszönettel véve ajánlja magát ezen túl is a' leg izletesebb czukorsültek, italok 's fagylalt illó áron való ki szolgáltatására.”³⁰ Az 1828-ban megnyílt Jost-féle cukrászda mellett időrendben ez a város második ilyen „szórakozó-helye”. Az alapítás idejét tekintve sem számottevő a különbség, hiszen Schweitzer csak áthelyezte üzletét, s „ezen túl is” ajánlotta magát. A műhely és kiszolgáló helyiség a színház mellett egykor volt épületben azonosítható.

A meghatározásban az alábbi adatok és dokumentumok vehetők figyelembe:

1. A miskolci Királyi Törvényszék cégbírósi iratainak mutatójában, az egyéni cégek között 50. ikt. sz. alatt találjuk Schweitzer Sámuel cukrász nevét.³¹ Innen megtudjuk, hogy 1876. ápr. 16-tól a cukrászüzem tulajdonosa özvegyi jogon Schweitzer Adolfné. Férje tehát – aki 1842-ben cukrászdáját hirdeti – 1876 előtt meghalt. Schweitzerné gyászjelentésével 1900-ban találkozunk (Szabadság c. lap 1900. febr. 7. sz.), s ekkortól válik az üzem tulajdonosává Sámuel, aki cégét 1904. okt. 5-i dátummal (ill. bejegyzéssel) megszünteti.

2. 1895-ben jelent meg „Borsodvármegye és Miskolcz város címértára” c. kiadvány, amely jellegét tekintve az első miskolci név-, foglalkozás- és címlista. Ez pontos kimutatást ad a foglalkozási ágak szerint a városban élő iparosokról és kereskedőkről (is).³² Eszerint Miskolcon négy cukrász (cukrászda) működött: Krenyiczky Tódorné (Szemere u. 23.), Megay Róbert (Széchenyi u. 26.), Prevoszty Oszkár (Széchenyi u. 68.) és Schweitzer Sámuel (Széchenyi u. 81.).

3. Az 1880. évi népszámlálás anyaga a Városi Építészeti Hivatal iratai között fellelhető a B.-A.-Z. megyei Levéltárban.³³ Ez utcák, s házak szerint tünteti fel a városi polgárokat. Jelzi születési helyüket, évüket, vallásukat, családi állapotukat, foglalkozásukat, s külön rovat jelzi, hogy tud-e írni és olvasni az érintett személy. Ebből a kötetbe foglalt anyagból tudjuk meg, hogy a Széchenyi u. 81. sz. alatt lakik Schweitzer Sámuel, aki Miskolcon és 1841-ben született, foglalkozása cukrász. Testvére a hasonlóan miskolci és 1849-ben született Adolf, aki még nőtlen, s nincs önálló foglalkozása. Ők tehát az 1876 előtt meghalt cukrász gyerekei, az idősebb, aki apja szakmáját folytatja, s a fiatalabb, aki apja keresztnévét viseli.

Az előzőekből nyilvánvaló, hogy amikor 1904-ben a cukrászműhely megszűnik, annak tulajdonosa 63 éves (de most még a lehetőség szintjén az is megfogalmazható, hogy ekkor már nem él.) Születési idejét figyelembe véve apja korára következethetünk. Ez csakis olyan szempontból érdekes, hogy apja 1810 körül születhetett, s bár nem kizárt, számos kérdőjellel felvethető, hogy ő lehetett Miskolc első cukrásza.

A ház azonosításában segít, hogy 1900-ban (amikor először számozzák át a városi házakat, s ez egyben az első utcanévadási hullám ideje is), a korábbi 81-es (de a 80. és 79. szám is) 25-ös új számot kap. 1927/29 között pedig – amikor újra számozzák a város házait – 23-as lesz az új szám. S ez a szám marad meg a ház lebontásáig.

A Széchenyi u. 23. sz. alatti egykori ház közvetlenül a színház mellett épült a város történetileg egyik legérdekesebb telkeinek egyikére. 1669-ben Forrai János, a város

30. Szendrei J., 1911. (IV.) 645.

31. VII-1/d. Ce. 50.

32. Sugár I., 1895. 50–62.

33. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár IV. B. 1602/g. 7. kötet. Felzetén: „Miskolcz Városi 1800. évi népszámlálás” Lélekszám: 24 343 fő.

akkori főbírája lakta. Később a város tulajdonába került. 1793. k. Almásy József királyi tanácsos vette meg, aki lebontatta a korábbi földszintes épületet, s helyére egy emeletes, késő barokk stílusú házat építtetett. Ennek földszintjén, a kőkeretes kapubejáró mindkét oldalán egy-egy üzletet nyitottak. Az emeleten többszobás, az utcai front felé hatablakos lakóegyüttes jött létre. Az épületet a 19. század végén Adler Károly városi mérnök tervei alapján kora eklektikussá „varázsolják”, s ezt őrzi az 1960-as évekig, amikor a Dadányi-féle házzal együtt lebontják.³⁴ Ez volt tehát az a ház, ahol 1842-től üzemelt Miskolc „második” cukrászdája.

A cukrászda működéséről meglehetősen gyér, hiányos adatokkal rendelkezünk. Csak „tájékoztató” adatként említhető, hogy 1871-ben a miskolci kiállításon ipari termékeivel Schweitzer Sámuel díjazásban részesült. 1876-ban megjelennek az egyéni cégek listáján. *Szendrei János* 1879-es adata arról szól, hogy „Schweitzer Samu cukrász üzlete előtt egy vasból készült csinos KIOSZK építése engedélyeztetett.”³⁵ Ezt az adatot *Szendreire* hivatkozva később mások is átveszik,³⁶ holott téves olvasaton alapszik. 1894-ben valami hasonlóról szerezhetünk ismereteket. Az Építészeti Hivatal anyagából tudjuk, hogy Czeizler Adolf kávé, miskolci lakos a Széchenyi utcán lévő kávéháza mellé szeretne egy olyan vasból készült kirakatot készíttetni, amely télen is megtartható, s üveglappal zárható. Kávéháza viszont másutt, az ún. Rácz-féle, s a Rott E. M. tulajdonosok háza előtt, ill. a kettő között van.³⁷ Az 1895-ös címtár szerint Czeizler Adolf az akkori Széchenyi u. 22. számmal jelölt Lloyd kávéház vezetője, s mint ilyen, semmiképpen sem téveszthető össze a cukrász Schweitzerrel. A Borsod megyei Lapok 1885. 26. száma utal arra, hogy cukrászmesterünk részt vett egy kiállításon a fővárosban, s ott elismerésben részesült. Ezt követően a Címtár, a két cégbíróági adat, majd a korabeli sajtó utal a tulajdonos személyére, élettörténetére.

Ismereteinket összegezve megállapíthatjuk, hogy a Schweitzer család az apa, az özvegy, majd az idősebb fiú cégbejegyzésével működtette a cukrászdát 1842 előttől 1904 végéig. A vállalkozásban a város második cukrászdáját kell tisztelnünk, s mindezt azért (is), mert egy-egy szórványos és téves adattól eltekintve létezéséről és folyamatos működéséről eddig nem voltak ismereteink.

A MEGAY CUKRÁSZDA

A Széchenyi és Szemere utcák találkozási pontja, a mai ajándék-, a dohány- és virágbolt környéke a régi miskolciak ismeretében ma is „Megay-sarok”. Az épület lebontása után (1954–1955, Horváth Béla), a betonalpon álló rendőrlámpa elhelyezését követően (1957–1958) rögződött, jelent meg a „villanyrendőr” fogalom, s bár az irányító lámpákból még több tucatot is el lehet helyezni, a fogalom továbbra is „tájékoztató pont”-ot jelöl. A névadó Megay Róbert a 19. század végén került Miskolcra, s leszármazottaitól 1988-ban került a megyei múzeum gyűjteményébe az a dokumentációs anyag, amely az eddigi ismereteinket kiegészíti, lehetőségét biztosítva a cukrászda történetének feltárására.

Megay Róbert szülei apai ágon Gyulafehérvárról, anyai ágon Kiskarándról és Nagyváradról származtak. Az apa, Megay Gusztáv 1858-ban született, s felesége a brádi születésű Nánássy Amália volt. A házaspár Zalatnán telepedett le, s 11 gyerme-

34. Vö. *Komáromy J.*, 1972. 30–31.

35. *Szendrei J.*, 1911. (IV.) 578. és 645.

36. *Veres L.*, 1987. 8–9.

37. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár IV. 1914. 8107/1894.

4. kép. Az első Megay cukrászda, a Széchenyi u. mai 36. számú épületének földszinti részén

kük közül négy itt született. A család innen Fogarasra költözött, s az itt született három gyermek közül a legkisebb (sorrendben a hetedik) 1869-ben látta meg a napvilágot. Ő lett a későbbi „cukrász-zseni”, Róbert. A családnak innen Kassára vezetett az útja, ahol nyolc év alatt még négy gyermek született.

Megay Róbert tanulmányai Kassához kötődtek, itt végezte az állami főreáltanoda osztályait. 15 éves volt, amikor Kassán kiállították munkakönyvét: Kiregerbuch Ferenc cukrászmester mellett lett segéd. Egy év múlva, 1885-ben Naukum Györgynél tanulta tovább a szakma ismereteit Iglón. Innen a „cukrászdai áruk gyára” következett, majd ismét Kassa, azt követően pedig Szeged és Baja. 1887-ben Máier Imre cukrász mellett Rimaszombatban dolgozott. 1893-ban kötött jegyességet Miskolczy Margittal, cukrászmestere lányával. Rimaszombatból Miskolcra vezet az út, ahol 1892/93-ban iparengedélyt szerezve, megnyitotta első üzletét (iparengedély száma: 1861/1893.). Első üzlete a Széchenyi utca akkori Rósenfeld házának földszintjén volt. (Ezt a házat a mai Széchenyi u. 36. sz. épülettel azonosítjuk, amelynek földszintjén 1991-ben az Adonisz férfi ruhabolt és egy papír-írószerszám üzlet kapott helyet.) A kétemeletes ház a 19. század végén épült, s 1895-ben itt találjuk – többek között – Felső-Magyarország egyik leghíresebb díszműkereskedését, a Schönwald és Braun-féle vállalkozást.

A műhelyről és a cukrászda termékeiről legkorábbi adatot egy 1893/94-ből megmaradt árlap szolgáltatja. Az árjegyzék 14 féle tortát, különféle süteményeket, a téli hónapokban is fagyaltokat, a „nyalánkságok” között pedig tiroli kandírozott gyümölcsöt, karamellírozott gesztenyét, gesztenyepürét és gyümölcsöt kínált. Az árlap felsorol háromféle pezsgőt, hatféle likórt, háromféle konyakot, s ugyanilyen választék volt rumból is. A hatféle teához ugyanennyi fajta teasütemény volt a kínálat. A borok és bonbonok mellett „újdonságok” sokaságát találjuk az árjegyzékben.

A dokumentum különleges értékét az adja, hogy műfajában ez a legkorábbi, amely hiteles tájékoztatást ad egy századforduló előtti miskolci cukrászda árukínálatáról. A múzeumba került fényképek egyike az „első” cukrászda személyzetét mutatja be. (4. kép.) A tulajdonos és felesége mellett az üzletben három segéd és három tanuló, egy kávé kisasszony és egy elárúsítólány dolgozott. Az üzletnyitást követően nem sokkal tehát nyolcfős személyzet alakította a cukrászda jó hírnevét. Az üzlet belső helységeiről megmaradt, ill. a szalonról készült képeslapok arra engednek következtetni, hogy a Megay cukrászda a város egyik legjelesebb, vagy éppen a legelőkelőbb cukrászdája volt. (5–6. kép.) (A Rorárius cukrászda berendezéseit mind ez ideig azért tartottuk kiemelkedő jelentőségűnek, mert az megmaradt, ill. még fényképről sem ismertük, hogy mi pusztult el a Megay cukrászdában.) A Rorárius–Megay cukrászda belső berendezéseinek összehasonlítására azért nincs lehetőségünk, mert 1909-ben egy gázrobbanás semmisítette meg a Megay cukrászda berendezését. Erről a robbanásról a „Miskolczi Napló” 1909. február 25-i száma a következő tudósítást adta: „Megay Róbert czukrászdája a Széchenyi utcán, a Rósenfeld Pál-féle háznak földszintjén van. Az üzlethelyiség hosszúkas alakú, mélyen benyúló, melynek elején a tulajdonképpeni czukrászda, czukrosbolt van, a hátsó rész pedig egyrészt asztalokkal ellátott helyiség, másrészt pedig a végében műhelyszerű, elkülönített osztály van a kávéskonyhával együtt. A lokalitásnak ez a hátsó része a Szinvára megy. Itt két ablak van. Nemrég Megay üzletének egy részét, amely a Széchenyi utcai fronton van, bérbeadta Rósenberg Sándornak, aki ott üzletet rendezett be. Az átalakítás során különféle szerelési munkálatokat végeztek, s öten tartózkodtak a lakásban, amikor Megay az egyik gázlámpa mellett cigarettára akart gyújtani. Ekkor következett be a robbanás.” A kárfelmérésből tudjuk, hogy a gázrobbanás összehúzta a cukrászda hátsó részének berendezését és a kávéskonyhát is. A robbanás az utcai vastag üvegtáblákat szilánkokra törte. Megay Róbert nagyon komoly égési sérüléseket szenvedett. (Ezek nyomait életén keresztül viselte, s így emlékeznek [emlékeztek] rá egykori ismerősei, munkatársai.)

A múzeumba került hagyatékban van egy képeslap, amelyet 1910-ben Miskolcra adott fel Megay mester Kassára. Ezen nyíllal jelöli, hogy „itt voltam ezelőtt”, majd egy másik helyen, hogy „ez az én házam”. Ez a hiteles bizonyítéka annak, hogy a robbanást követően üzletét és lakását feladta a Rósenfeld-házban, s megvásárolta a Széchenyi–Szemere utca sarkán álló emeletes épületet. Ez korábbi házától a Búza tér felé vezető úton a harmadik, ma már nem létező ház volt. Egy év alatt itt alakította ki új cukrászdáját, amelynek emeleti részeiben helyezte el családját és a műhely személyzetét. A földszinti termekben kapott helyet az a cukrászda, amely miskolci legendává vált. Végül is a mester munkájának minősítése, a cukrászda elismerése, hogy a – régi – miskolciak mindmáig Megay-saroknak nevezik a két utca találkozásának ezt a pontját.

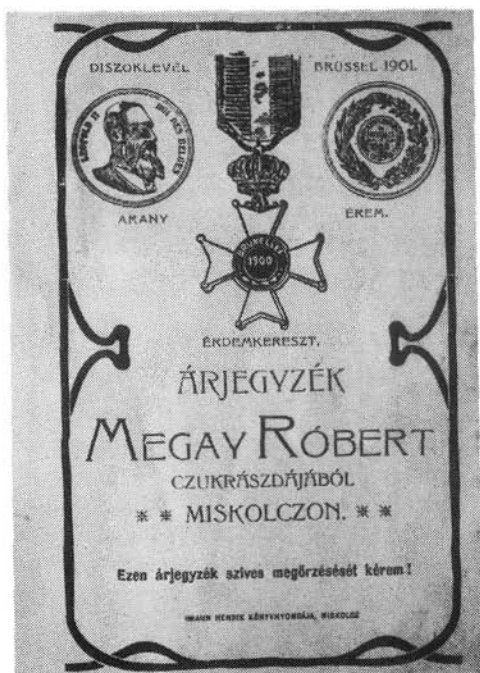
Az átköltözéskor és az új üzlet megnyitásakor Megay nemcsak Miskolcon, hanem országosan is kiemelkedő és elismert képviselője volt szakmájának. A leszármazottak birtokában ma már csak málló darabjai maradtak meg annak a díszoklevélnek, amelyet az 1900. évi brüsszeli kiállításon kapott. A járulékos kitüntetések elkallódtak. A századelső miskolci újságai nem véletlenül csináltak reklámot a sajátos sütemény-készítményeknek, amellyel Brüsszelben díjat nyert. Ez volt az árlapon mindig szereplő 'Bohém-torta', amelyről a Budapesti Hírlap már 1899-ben a következőket írta: „A külföld, bár sok tekintetben előbb van, mint mi, élénk figyelemmel kíséri a magyar ipar termékeit, és igyekszik azt, amit nálunk jónak talál, a saját céljaira felhasználni; nemcsak utánozni, de teljes mértékben magáévá is tenni. Így történt, hogy rövid idő alatt Megay Róbert miskolci cukrász újfajta tortát csinált, amelyet Bohém tortának nevezett el. Ez a torta rövid idő alatt népszerű lett otthon, amit a külföld azonnal megértett. Pischinger bécsi cukorkasütemény-gyáros észrevette, hogy Megay Bohém tortáját nagyban keresik,

5. kép. A Megay cukrászda szalonja 1910 körül

6. kép. A Megay cukrászda üzlethelyisége, belső berendezése 1910 körül

7. kép. A Megay cukrászda árjegyzéke 1906-ból

8. kép. Megay cukrászműhelyének termékféleségei, I.

9. kép. Megay cukrászműhelyének termékféleségei, II.

kapta magát és utánozta azt. Megay megtette már az intézkedéseket, hogy a közönség, amely az ő tortáját kedveli, pénzéért ne utánzatot, hanem azt kapja, amit kér. Mindenestre érdekes, hogy egy világcég, mint amilyen a Pischinger-gyár, kénytelen egy magyarországi cukrász találmányát utánozni.”³⁸ Miként zárult a hamisítási ügy – mindeddig nem derült ki – az viszont igen, hogy a mesternek nemcsak külföldön, hanem Magyarországon is folyamatos reklámengedélye volt. Az alábbi hirdetés is erre a kapcsolatrendszerre utal: „MEGAY Bohéme tortája a legjobb torta! 2 Kor. 50 fill. beküldése után Megay Róbert cukrász Miskolcson, megküldi önnek bérmentesen. Kapható Budapesten: Szenes Ede cs. és kir. udvari szállító, Seidl József és Simon István uraknál; Budán: Gázler Béla udvari szállító, Aradon: Ring Zsigmond; Szombathelyen: Kikaker János, Fehértemplom: Stefanovics János, Debrecenben: Grébly István utódai uraknál. Nagy-Váradon: Kádár János uraknál.”³⁹

Megaynak számos árjegyzéke volt forgalomban, s közülük is érdekes az, amely a századforduló után, de még az első üzlet felrobbanása előtt volt ismert. (7. kép.) Ebben tájékoztatást ad arról, hogy „készítményeim nemcsak Budapesten és az ország nagyobb városaiban, hanem külföldön is, mint Stockholm, Berlin, Párizs, Strassburg, Hamburg, Drezda, továbbá Ausztriában Bécs, Salzburg, Pilsen, Brünn, Krakkó, Saaz, Marburg, Zára, Prága, Iglau stb. városokban a legfelsőbb rangú kereskedőknél vannak raktáron.” (Az árlap 13 féle tortakülönlegességet, 13 féle ún. „alkalmi tortafélé”-t, 13 féle bombont, valamint cukor- és csokoládé-feleségek sokaságát ajánlja.) Itt jegyezzük meg, hogy valamennyi gyokerél csokoládét nevezett el, s ezek közül a többség szabadalmazott volt. (8–9. kép.)

Nemcsak várostörténeti, hanem szakma- és családtörténeti érdekesség, hogy József főherceg is kapcsolatba került miskolci látogatása során Megay-mesterrel. A főherceg 1910-ben járt Miskolcon (ezt megelőzően 1896-ban volt a városban). Szikszón nézett meg egy hadgyakorlatot, majd visszatérőben a Koronán volt a díszebéd. Természetes, hogy az ebéd „zárásaként” Megay-tortát szolgáltak fel. Ezt követően kapta a névjegyet, amelynek tartalmát – mint kuriózumot – a miskolci sajtó is leköszölt. (A névkártya a múzeum tulajdonába került): „Kedves Megay Úr! Kérem, szíveskedjék két darab 'Bohéme' tortát a mellékelt postai szállítólevéllel Ó cs. és kir. Fenségenek azonnal elküldeni. József főherceg Ó cs. és kir. Fenségenek igen izlett a torta, ezért óhajtja a Fenséges Asszonyt ezen küldeménnyel kellemesen meglepni. Csak friss, kifogástalan árut tessék küldeni, mert igen fontos, hogy jó legyen. Levelet beletenni a csomagba nem szabad, sem számlát mellékelni. Tisztelettel és üdvözlettel: Báró Bottmer.” (Arról nem szól a fáma, hogy miként érkezett meg a csomag Bécsbe, s természetesen arról sem, hogy mennyibe került, de hogy ez elismerése volt a szakmai tudásnak, abban nem kételkedhetünk.)⁴⁰

A háborús éveket mértéktartással átvészelte az üzlet, kirobbanó nagy sikerekről már nincsenek ismereteink. Megay édesanyjának, Kassára küldött utolsó levelében egy megfáradt, beteg ember benyomását kelti. Így talán nem is olyan váratlan halálhíre. 52 éves korában – mindenképpen összefüggésben a robbanásakor elszenvedett sérüléseivel – 1922. ápr. 26-án meghalt. Síremléke a mindszei temetőben mindaddig megvolt, amíg a Szilágyi Dezső utca meghosszabbításával sor nem került a 3. számú főút Miskolcon átvezető szakaszának megépítésére.

Tószegi András cukrászmester ismeretei szerint Megay Róbert halála után a cukrászda tönkrement. Özvegyi jogon felesége rövid ideig folytatta ugyan a munkát, de

38. Budapesti Hírlap, 1899. november 24.

39. A hagyatéki anyagban megőrződött töredék az Új Idők c. hetilap 1900. évfolyamának egyik számából.

40. Megjelent: Miskolci Hírlap, 1910. augusztus 20. számában.

10. kép. Az egykori Megay cukrászda épülete, bontás előtt 1955-ben

1923-ban iparendélyét visszaadta. Erről tanúskodik az iparhatóság által kiállított alábbi határozat: „özv. Megay Róbertné Széchenyi u. 54. sz. alatti lakos azon bejelentését, hogy elhalt férje részére 860/1983. sz. a. engedélyezett, s a 4163/kr.–1922. sz. határozat szerint özvegyi jogon folytatott cukrász iparát megszünteti, tudomásul veszem, s azt az Ipar Sortár A–642/1983. tételszám alatt feljegyezni rendelem.”

Ezt alátámasztja a Reggeli Hírlapban 1923-ban megjelent híradás, amelynek címe: *Megszűnnek a miskolci cukrászdák.* Eszerint a Megayba egy divatárucég költözik, Trillhaast egy budapesti bank bérelte ki, a Rábel cukrászdára most folyik az alku. „Pár nap múlva Miskolcon nem lesz cukrászsütemény, megszűnik az utolsó három is.”⁴¹

Megayné egyébként nemcsak férje mellett tanulta a cukrászszakmát, hanem maga is cukrászcsaládból származott. Mint korábban említettük, 1888-ban Megay Róbert Miskolczy István mellett Rimaszombaton tanulta a mesterséget. Miskolczy mester cukrászdáját – egy leszármazott visszaemlékezései alapján – kb. 1850/1855 között alapította Rimaszombat főterén.⁴² Egyik gyermeke Margit, másik Lajos nevet kapott. Utóbbi Kassán tanult, majd sokfelé vándorolt, de visszatért, s véglegesen megtelepedett Rimaszombaton. Innen 1945-ben kitoloncolták. Egerbe települt, ott élt, s halt meg 1951-ben. Leánytestvére a Megayval kötött házassága után Miskolcon telepedett le, a műhelyt, amelynek emeleti része lakásul szolgált, férje halála után eladta. 1923-tól a háború végéig itt működött Könyves Lajos divatkereskedése.

41. Reggeli Hírlap, 1923. október 16.

42. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Adattára, ltsz. 455–70.

Megayné 1926-ban új iparendélyt kért, s 1928-ban a Vörösmarty u. 14. sz. alatti üzletét átcserélte a Széchenyi u. 78. sz. bolthelyiségre. (Ekkori engedélyszáma: 4041/b. 1928. sz.). A helyi sajtóban már ezt az üzletet hirdeti a következő szöveggel: „Igazán jó és elsőrendű süteményt a Király-híd melletti Megay-cukrászdában vásároljon.” A bérelt üzlet vezetője ekkor már legidősebb fia, Gusztáv. A ma is létező épületnek ebben az időben fele-fele arányban Halmos Józsefné és gróf Haller Józsefné a tulajdonosa. Az egyemeletes épület földszinti részén a Magyar–Francia Biztosítótársaság kirendeltsége, majd az Oroszlán Gyógyszertár működött. Itt kaptak helyet az 1920-as évek végén, a 30-as évek elején Megayék is. Az 1935/36-os miskolci cím- és névtár nevüket már nem említi, tehát a Megay cukrászda rövid története a Széchenyi u. 78. sz. alatt ezt megelőzően már lezárult.

A Széchenyi u. 42. sz. sarokházzal megmaradt a család tulajdonában egy fénykép. Ez 1936–38 között készülhetett. A ház az 1938/39-es címtárban, de a fotón látható felirat szerint is – földszinti üzlethelyiségeiben – Könyves Lajos divatkereskedőé. A mögötte lévő emeletes ház számozását már a Kálvin utca felől kapta, s ekkor 1. számmal jelölték. Cégtábláján a felirat: Frey-cukrászda. A fotó két vonatkozásban is fontos információkkal szolgál. Egyrészt már nyoma sincs a Megay cukrászdnak, másrészt az egykori cukrászda közvetlen szomszédságában új cukrászda nyitotta meg kapuit, s ez a miskolci ún. Frey cukrászdák egyike.

A ház a háború alatt, a Szinva hídjának felrobbantásakor megsérült. Nem is állították helyre. A Széchenyi–Kazinczy–Szemere utcák találkozása komoly gondokat okozott a városi forgalom, közlekedés lebonyolításában. Ezt megoldandó úgy került sor a „kiszélesítésre”, hogy 1954/55-ben a Megay-házat, 1964-ben pedig a szemközti házat (amelyben utoljára Ofotért szaküzlet működött) lebontották (10. kép). A ház egykori területe része napjaink sétáló utcájának, bár a Megay-sarok fogalma a régi miskolciak ismereteiben mindmáig megmaradt.

PIVA CARLÓ CUKRÁSZDÁI

Piva Carló neve mindmáig ismerősen hangzik Miskolcon. Annál meglepőbb, hogy itteni működésével kapcsolatban alig-alig található levéltári, vagy más jellegű dokumentációs anyag. Munkásságának ismertetése így elsősorban visszaemlékezésekre épül. Tószegi András cukrászmester, aki egy évtizeddel fiatalabb nála, Miskolcra kerülésétől ismerte, dolgozott is vele, s Milánóban élő leszármazottaival jelenleg is tartja a kapcsolatot. Ismereteink így – áttételesen – Milánóból is származnak. Piva egykori cukrászdájában tanulóskodott Lapos György, aki jelenleg a Piva helyén működő Nap-sugár cukrászda vezetője. Visszaemlékezései nemcsak kiegészítik, hanem színesítik is történeti ismereteinket.

Piva 1929-ben érkezett Miskolcra. Lakása a Szemere–Zöldfa utcák sarkán állott, szemben a Mindszenti templommal. A városi címtár ekkor már Szent Imre herceg tér 2. szám alatt jelöli az emeletes házat. Ennek földszintjén volt az üzlet (tehát az első cukrászda), s pontosan előtte állt meg a villamos. (A Forgó-hidat követően ez volt az első villamosmegálló.) Piva apjának korábban Bécsben volt üzlete, s fia mellette volt tanuló, de egyben részvényes, társ is. Innen Kassára költöztek. Piva Carló itt nősült, felesége szlovák nő volt.

„Amikor Piváék Miskolcra betelepültek, a cukrászat, de főleg a fagyaltkészítés még nem volt szakképesítéshez kötve, csak iparigazolványhoz. A fagyaltkészítés egyébként sem tartozott a cukrászathoz, szabad ipar volt. Miskolcon ekkor természetesen nemcsak ő volt olasz. Az olaszok közül hosszú ideig egyik sem készített cukrászsüteményt. Pivának is volt külön cukrásza. S bár ő volt a tulajdonos, saját üzletében

11. kép. A Piva család síremléke
a Mindszenti temetőben

12. kép. Az egykori Piva, későbbi Napsugár cukrászda 1992-ben Bigaton-érdekeltégű

a magyar cukrászhoz elszegődött tanulónak. Kitanulta a mesterséget, megszerezte a szakképesítést, s felszabadult, mint cukrász. Fodor László cukrászmester szabadította fel, s ezt követően már együtt gyárthattak süteményt.” (Lövey József, 1989.) Az elmondást igazolja, hogy 1930-ban kiadott címjegyzékben még sem a cukrászok, sem a fagyalkészítők között nem szerepel.⁴³ Lakcíme és üzletének helye 1939-ben Szent Imre herceg tér 2., 1941-ben pedig Szent Imre tér 5.⁴⁴ A térnek ezt a részét a háború alatt sérülés érte (az sem kizárt, hogy szándékos gyújtogatás történt), de a visszaemlékezések egybehangzóak: a ház kiégett. (Nem is építették fel újra, romos, majd üres telek maradt. Részben helyén épült föl 1975–1977 között Dósa Károly építész tervei és Dufala József belső építész elképzelései szerint a megyei pártszékház. Napjainkban ebben az épülettömbben működik az Internationale Trade Center, a Nemzetközi Kereskedelmi Központ.)

Piva 1945-ben már a Széchenyi u. mai 48. számmal jelölt pékáruüzlet helyén nyitotta meg cukrászdáját. Itt rövid ideig működhetett, mert a ház tulajdonosa előkerült a háborúból. 1946-ban így vette meg a szemközi ház földszinti egyik üzlethelyiségét. Ez volt korábban Sikorszky automata büféje, amit akkor „Kakukk-büfé”-nek neveztek. Sikorszky üzlete csak a mai fagyaltozó, pultos rész volt, ahol egy tanuló, majd később két segéd dolgozott. Sikorszky üzleti bukása után egy Petro nevű vendéglős vette meg ezt a földszinti részt. Családi gondok miatt adott túl rajta, s így vette meg 1946-ban Piva. 1955-ig jegyezték neve alatt a cukrászdát. 1955 júniusában adócsalás vádja miatt foglalták le az egész üzletet, meg az emeleten a lakását, teljes berendezésével együtt. Mindent összehordtak egy szobába, s ezt követően lepecsételték a házat. Ügyét Pesten tárgyalták, s a tárgyalás után haza sem engedték. Tószegi András szerint 1956-ban kiengedték a börtönből, de visszament, s kiszabott börtönbüntetését „leülte”, letöltötte. 1959-ben kiutazási (vagy kitelepedési) engedélyt kért, s ezt meg is kapta. Így hagyta el az országot.

Piváék Milánóban telepedtek le. Felesége ott is halt meg, s az volt a kívánsága, hogy Miskolcon, a Mindszenti temetőben a fia mellé temessék. 1976-ban így tért vissza. Piva 1988-ban halt meg, s a leánya Milánóban temettette el. Csupán azért nem került haza a családi sírboltba, mert akkor a Mindszenti temetőben csak urnás temetést engedélyeztek, s a cukrász külön kikötése volt, hogy nem hamvaszthatják el. (11. kép.)

A „Piva-cukrászda” további sorsáról, történetéről a következőket tudjuk. 1955-ben bezárták, majd ezt követően, de még ebben az évben átadták a Miskolci Vendéglátóipari Vállalatnak. Az átalakítások már a vállalathoz kötődnek, amikor is a szomszédos üzlethelyiséggel (amely állami művégtagüzlet volt) főfalátvágással összekapcsolták. Itt található jelenleg a cukrászati rész. Az átalakított üzletet 1957-ben nyitották meg, s ez lett akkor a Miskolci Vendéglátó Vállalat 76. számú cukrászüzeme. „Napsugár” néven 1990-ben még a Miskolci Vendéglátóhoz tartozott, de ezt követően Bigatton-érdekeltségű lett. Jelenlegi vezetője (Lapos György) Piva Carló egykori tanítványa. (12. kép.)

TRILLHAAS–DORÓ–RÁCZ CUKRÁSZDA

(Trillhaas, Polacsekne, Doró, Rác, Dominó eszpresszó, majd Rác kávéház elnevezésekkel ismert a 19–20. században)

Miskolc egyik jeles, 19. századi naplóírója, Szűcs Sámuel kéziratának 11. kötetében jegyezte fel, hogy „1884. júl. 17-én Trillhaas Henrik iparos, kereskedelmi és ipar-

43. Földes L., 1930. 77–78.

44. Huba F., 1941. 56.

kamarai tag 45 éves korában meghalt.⁴⁵ További adatokat a miskolci ev. ref. egyházközség anyakönyvéből tudhatunk meg. Trillhaas Henrik 1869. július 12-én kötött házasságot Muszka Herminnel. Gyermeük, a későbbi cukrász 1870. aug. 13-án született. Az eddigi szakirodalom, másrészt a kéziratos visszaemlékezések szerint bejárta a cári Oroszországot, s hazamosabban tartózkodott Szentpéterváron. Közel 30 éves volt, amikor visszakerült Miskolcra.

Ha a cukrázmesterséget Miskolcon sajátította el (s ez csupán feltételezés), erre kínálkozott néhány lehetősége. Prevosti Oszkár mellett a későbbi Rábel–Rorárius üzletben, vagy a színház melletti Schweitzer cukrász műhelyében. De cukrászdája volt már ebben az időben Krenyiczky Tódornénak a Szemere utcán, s a Széchenyi u. sarkán Megay Róbertnek is.⁴⁶

Trillhaas miskolci üzletnyitásának ideje bizonytalan, utal adat arra, hogy 1900-ban alakult,⁴⁷ más feljegyzés szerint viszont 1900. szept. 6-án jelentette be a városnak, hogy „cukrárszpart kívánok folytatni”.⁴⁸

Trillhaas közel két évtizedes miskolci tevékenységéről nagyon kevés konkrét ismerettel rendelkezünk.⁴⁹ Egy képes levelezőlap, vagy inkább fotó, amely 1900-ban készült, Doró Ernő leányától került a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Gyűjteményébe.⁵⁰ A másik Doró Ernő kéziratos visszaemlékezése, amely szerint Trillhaas „egy ideig Szentpéterváron dolgozott, ott meglátott egy gyógyszerári berendezést, ami nagyon megtetszett neki, lerajzolta és itthon megcsináltatta.”⁵¹

1989-ben halt meg 86 éves korában Sir Emil cukrázmester, aki utolsóként maradt azok közül, akik Trillhaas mellett tanulták a mesterséget. Valószínű, ő mondhatta volna el, hogyan, miként végezték ki, miért halt meg 1919-ben. Az egyetlen megmaradt fotó a mestert nem a cukrászok fehér munkaruhájában mutatja a pult mögött, hanem sötét utcai, vagy ünneplő viseletben. Ez a megjelenés – a kor szokásai szerint – a vendégeknek szóló olyan megbecsülés volt, amely az elismert, tiszteletnek örvendő cukrászok mentalitása volt.

1919-től 1932-ig a cukrászda új tulajdonosa Trillhaas Gyula Ilona nevű nővére lett, úgy, mint özv. Polatschek Béláné.⁵² Szakképzettségét 1921-ben szerezte meg, addig üzletvezetőt alkalmazott. A visszaemlékezések szerint ez Saducz Béla cukrász volt, akinek 1920-tól már saját cukrászdája működött a Soltész Nagy K. u. akkori 6. sz. alatt.⁵³ Később Véghelyi Vilma dolgozott éveken keresztül a cukrászdában, minden bizonnyal ő a „kávé” szakmát képviselte. Amikor Polatschekné 1932-ben megszüntette üzletét, Véghelyi Vilma végkielégítést kapott. Ebből vásárolta a Hunyadi u. 2. sz. alatti „kávézó és tejivó” üzletét, amely „Vilma néni kávézója” névvel volt ismeretes Miskolcon. (Említésre érdemes, hogy ezt az üzletet 1952-ben államosították, majd a Miskolci Vendéglátó tejjívójaként üzemelt a Hunyadi utcán.)

1932-ben került Miskolcra Doró Ernő, aki (a leszármazottak birtokában lévő dokumentumok alapján) az üzletet Polatscheknéétől vásárolta meg. Doró Debrecenben született 1906-ban, ott tanulta a szakmát is, s 1923-ban szabadult fel. Miskolcra kerülése

45. Szűcs S., 1884. XI. 358.

46. Sugár I., 1895. 54.

47. Huba F., 1941. 57.

48. Veres L., 1987. 16.

49. *Joó András* a miskolci cukrászat kiváló ismerője magántulajdonban lévő kézirata tartalmaz néhány olyan adatot, amely eddig nyomtatásban nem jelent meg.

50. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Adattára, ltsz. 22.684.

51. Idézi a forrás helyének megjelölése nélkül *Veres L.*, 1987. 18.

52. *Iparsortár: A, 1907–1922.* 256. sz.

53. *Tóth K.*, 1920. 45–46.

13. kép. A Doró cukrászda belseje 1934-ben

előtt Győrben, Debrecenben, Budapesten, Nyíregyházán és Siófokon is dolgozott.⁵⁴ Úgy emlékeznek rá, mint aki az üzletét teljesen átalakította. A portál üvegfala helyett kirakatot rendezett be, amit megtöltött korszerű áruféleségekkel. (13. kép.) Átalakította a cukrászda berendezését, s megnyitotta az első üzlethelyiség mögötti teret. Ezt a korabeli lapokban „külön uzsonna terem”-ként reklámozta. Valójában intim részeket, ún. boxokat alakított ki. Ennek a belső térnek az építészete Menner László volt, aki a Doró által üzemeltetett első miskolci eszpresszó, az „AZRA” belső térkialakítását, berendezését is tervezte. A presszó és cukrászda mellett Doróé volt a „Kis Pipa”, amely inkább vendéglő funkciót töltött be. A Rákóczi utcai üzletet (1990-ben Halászcseré utca) MAYER JÓZSEF bérelte.⁵⁵

Kortársai szakmai képességeit ma is nagyra értékelik. A karácsonyfadíszek, a szaloncukor, a csokoládé és a desszertféleségek készítését magas fokon művelte. Tagja volt az ipartestület vezetőségének, s éveken keresztül a miskolci cukrászok képviselője volt. 1945 végén – korábbi politikai nézetei miatt – el kellett hagynia Miskolcot.⁵⁶ Budapestre költözött, a Baross utcán volt cukrászdája, s ezt államosította a Vendéglátóipari Vállalat. Ezt követően még nyolc évig dolgozott, mint cukrász, s Szalai György cukrászdájából ment nyugdíjba.

A miskolci üzlet 1945 szeptemberében került RÁCZ KÁLMÁNHOZ. Mindössze hat évig volt a tulajdonában, s ezt követően államosították. Az ún. „kisajátítási ütemterv” szerint erre 1951. jún. 15. környékén került sor.⁵⁷

RÁCZ KÁLMÁN Miskolcon született 1896-ban. Sir Emilhez hasonlóan ő is Trillhaas Gyulától tanulta a mesterséget. 1919 után elhagyta Magyarországot, Olaszországban, majd Franciaországban dolgozott. 1926-ban Párizsban nyitott saját üzletet, amelynek a „CORVIN” nevet adta. 1937-ben felhagyott vállalkozásával, s cukrászalkalmazott-

54. Veres L., 1987. 30., Zsemley O., 1940. 10., Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Adattára, ltsz. 596–71.

55. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Adattára, ltsz. 596.71.

56. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXI. 503. – Miskolc Város Polgármesteri Hivatalának iratai, C. Városbírói ügyosztály iratai, 1945–1949.

57. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII-110/a. 7174–102/1. 1951.

14. kép. A Rác kávéház 1992-ben

ként dolgozott. A háború alatt jött vissza Budapestre. Letette a mestervizsgát és üzletet nyitott a Garai utcában.⁵⁸ Ez minden bizonnyal be sem indult, hiszen 1945 szeptemberében már Miskolcon találjuk. A leszármazottak ismeretei szerint Dorótól csak bérelte az üzletet, a kérdéskör más ismerői, s a korábbi munkatársak szerint is megvásárolta azt. A Doró által berendezett üzlet mindenestre nem változott az ő vezetése, működése alatt. Rác Kálmán 1952. febr. 9-én jelentette be az iparhatóságnak, hogy „szeptember 5-én a Vendéglátóipari Vállalatnak önként felajánlottam és átadtam az üzletet és így szeptember 5-én az iparendély gyakorlását megszüntettem.”⁵⁹ Ez minden bizonnyal egy utólagos, formai bejelentés, hiszen a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat (az akkor még létező Déryné u. 20. sz. alatti irodájában) olyan utasítást kapott a városi tanácstól, hogy a Capri és Rác-féle cukrászdákban 1951. szeptemberétől minden körülmények között oldja meg a dolgozó emberek reggeliztetését. „Erre azért van szükség, mert a városban csak a Kossuth kávézó az, ahol reggelizni lehet.”⁶⁰ Tehát 1951 augusztusában a cukrászda már a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat egysége. 38. és 39. számmal ellátott cukrászda és cukrászüzem a Tanácsház tér 9. sz. alatt. Az államosítást követően Rác Kálmán a vállalat alkalmazottja lett, s így dolgozott 1962-ig, nyugdíjba vonulásáig. 1974-ben halt meg, s Budakesziben temették el.”⁶¹

58. Veres L., 1987. 46.

59. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII. 130. 1950–56. és 1960–61. D. 599–27/1. 1952. sz. irat. Itt található Rác Kálmán 1945. szeptember 24-én kelt 7702 (V. B.) 1945. sz. iparigazolványa.

60. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII-110/a. 0017/b. 1951.

61. Jakab Zoltánné közlésére hivatkozik Veres L., 1987. 48.

Az államosítást követően a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat a cukrászdát és a műhelyt ketté választotta. A cukrászműhely, mint termelőüzem új vezetővel, a cukrászda pedig mint eszpresszó szintén új vezetővel, s számokkal ellátva üzemelt tovább. Kicsérélték a berendezések egy részét, új asztalok, új székek kerültek a belső térbe, hiszen a cukrászda, vagy ahogy egy korabeli fénykép mutatja, az egykori Rác presszó reggelenként tömegigényt elégített ki. Az asztalok és a székek egy újabb cseréje után az 1960-as évek elején a Trillhaas-féle berendezés (polcrendszer és pult, tükör és falcsillár) a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumba került. 1963-ban a cukrászda-eszpresszó mögött lévő cukrászműhely megszűnt, az üzletet „átalakítás” miatt bezárták, majd „Dominó eszpresszó” név alatt nyitották meg újra. Több, mint két évtizeden keresztül ezzel a névvel üzemelt. Az egykori berendezések visszahozatalának gondolata az 1970-es évek közepén, végén fogalmazódott meg. Az eredeti bútorok visszaállítása nem volt lehetséges, így néhány elem megtartásával a napjainkban látható berendezés jó szakmunkára utaló imitáció. Az épület külső-belső felújítása után 1987-ben nyílt meg a napjainkban is funkcionáló „Rác kávéház”. (14. kép.)

FREI CUKRÁSZDÁK

Freiék az 1920-as években váltak ismertté Miskolcon. A nagyszámú családból öten lettek cukrászok, s egy pedig szakács. Lipótnak és Aladárnak a Széchenyi u. 44. sz. mögötti épületben volt üzlete, s egyben üzeme is azt követően, hogy Megay Róbert cukrászdája 1923-ban megszűnt. Frei Lipót mellett dolgozott az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején az a Kovács Gyula, akinek később saját cukrászdája lett a Hunyadi utcában. 1951-ben államosították, s ezt követően más funkciót kapott. *Benedek Miklós* írja erről a cukrászdáról, hogy „tíz fillérért úgynevezett cornett-tölcsérbe adták a remek fagyaltot. A tölcser szarvszerűen összesodort, ropogós ostya volt. Egyébként ebben a cukrászdában írták ki egy időben, hogy a rádióhoz és a felszolgálónőhöz nyúlni tilos!”⁶²

Frei Jenőnek a Széchenyi u. 12. sz. alatt, az ún. Vay házban volt üzletrésze, ill. cukrászdája. Ezt vásárolta meg Pásztor Ferenc, akinek még 1939-ben a Munkácsy u. 2. sz. alatt volt cukrászdája. *Benedek Miklós* nosztalgiával gondolva erre írja 1985-ben, hogy „... a Frei cukrászda... a Széchenyi utcán, a Sötétkapu közelében volt – ma talán zöldségbolt van a helyén – ahol két tízfilléres krémes mellett egész délután elüldögélhetett a szerelmes diák, sőt még a jólelkű felszolgálónő azt is megmondta, az erkély melyik asztalához üljenek, hogy a földszintről ne lehessen látni őket.”⁶³

A fiú és cukrásztestvérek között a legfiatalabb Frei Oszkár volt, aki Diósgyőrben tartott fenn rövid ideig cukrászdát és cukrászüzemet.

Freiék az első, tömeggyártásra, nagy igények kielégítésére berendezkedett cég voltak Miskolcon, s ezt azért tehették meg, mert eredeti anyagok helyett sok „műanyagot” használtak. Vizonteladásra – a visszaemlékezések szerint – a legtöbbet ők szállítottak. Rendszeres ellátói voltak a vendéglőknek, éttermeknek és kávéházaknak. Naponta járták be a várost megkülönböztetett jelzésű kerékpáros szállítmányaikkal. Az államosítás idején (1951–1952) „eltűntek” a miskolci cukrásziparból, s adataink arra utalnak, hogy 1956-ban Amerikába mentek.

62. Felsőmagyarország, 1934. november 18., valamint *Benedek M.*, 1985. 50.

63. *Benedek M.*, 1985. 50.

15. kép. A Capri cukrászda felújított épülete 1992-ben

A CAPRI ÉS BUTTIGNON ERMENEGILDÓ

Piva Carló mellett a másik olasz fagyaltosból lett cukrász Miskolcon Buttignon Ermenegildó, az ismerősök körében „Dzsildó” volt. 1900-ban született, s jelenlegi ismereteink szerint 1930-tól élt Miskolcon. Az 1939-es címtár szerint a Széchenyi u. 107. sz. alatt volt üzlete. (Jelenleg itt működik a Hámor Hotel, a városi rendezvények háza és az Expressz étterem.)

A cukrászmester fia itt tanulta ki a mesterséget. (Az államosítást követően itt működött a 19. számmal jelzett népbüfé.) A visszaemlékezések szerint új üzletre, iparendélyre és üzletvezetőre is szükség volt, mert apa a fiával egy üzletben nem tudott dolgozni. Az akkor Kassáról visszatérő Adamecz Kálmán jelentette a megoldást, aki Doró mellett is dolgozott. Adamecz és Dzsildó együtt nézték ki a Széchenyi u. 16. számmal jelzett épületet, s így történt annak bérletbevétele is. Adamecz neve alatt vált ismertté az üzlet, de a tulajdonos a fiatal olasz volt. Ekkortól ismeretes a Capri elnevezés, amely túlélte az 1951-es államosítást. Ez lett a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat 20. sz. egysége, s ugyancsak itt működött a 24. számmal jelzett „Népbüfé” is.

Az államosítást követően az utcafront felőli részen cukrászda, mögötte pedig cukrász termelőüzem működött. 1952–1981 között ennek az üzemnek volt vezetője Lövey József cukrászmester. Őt még két üzletvezető követte az ún. szerződéses időszakban. Az épület átalakítását 1989-ben kezdték, s 1991-ben fejezték be. Felirata szerint napjainkban is működik a „Capri”. (15. kép.)

NISZ KÁLMÁN CUKRÁSZDÁJÁTÓL A PÁLMÁIG

Nisz Kálmán neve az 1929-es szakmai címtárban szerepel először. A visszaemlékezések és eddigi ismereteink szerint 1920-ban került Miskolcra. Szakmai ismereteit Szabadkán szerezte, s itt 1923-ig dolgozott Megay Róbert cukrászdájában. 1926/1927 között nyitott saját üzletet a Szemere utcán. A vállalkozásnak részese volt Tószegi András, aki nemcsak Nisz Kálmán mellett dolgozott, hanem itt ismerkedett meg Piva Carlóval is. Az elmondások szerint Nisz nagyszerű szakember, de nagyon rossz üzletember volt. Jó hírű cukrásza volt a városnak, üzletét mégis feladta, s Doró mellé szegődött. Innen Ózdra, a tiszti kaszinóba vezetett útja, majd nyugdíjasként Pest környékére költözött. Halálának időpontja, s eltemetetésének helye eddig nem ismert.

Nisz Kálmán üzletét Boda Árpád vette át, s az 1939-es címtár már őt tünteti fel üzlettulajdonosként. A vendéglátóhelyet kibővítette, s ő alakította át éjjeli mulatóhelylé. Az államosítás után a Miskolci Vendéglátóhoz került, számot – ismereteink szerint – nem kapott, de nevet igen: ekkortól lett „PÁLMA”. Más visszaemlékezések szerint az államosítás 1951-ben történt, s 1952-ben itt alakult meg a Miskolci Vendéglátó 37. számú egysége. Ez volt a Palma presszó és éjjeli mulatóhely, ami akkor azt jelentette, hogy nyitott este 8-kor és zárt éjfélkor.

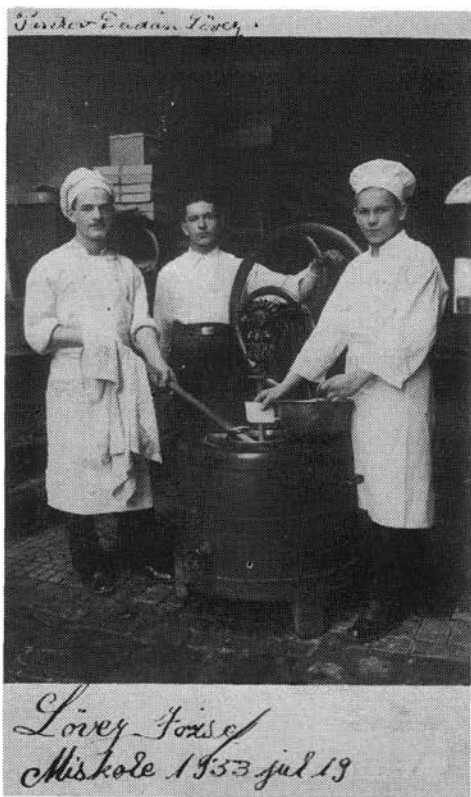
A Szemere u. páratlan számozású oldalából 1990-ben már csak az 1 és 3, valamint a 15 és 17 számokkal jelzett házak álltak. Az 5–13 közötti épületeket az Uitz B. u. megnyitásokor, míg a 19–31-ig terjedő részt a megyei pártszékház építéskor 1975/1977 között (vagy azt megelőzően) bontották le. A lebontott házak között volt a maga nemében különleges és egyedülálló éjjeli mulató, a Palma is.

LÖVEY CUKRÁSZDA A „MIGNON” (1946–1952)

Lövey József 1916-ban Miskolcon született. Rábel Albert mellett volt tanuló, s 1933-ban szabadult fel. Öt évet dolgozott Rábel mellett, majd 1938-tól 1946-ig Rorárius Gyula mellett. 1946-ban volt lehetősége a kiválásra, függetlenedésre, s a Széchenyi u. szemközti házában, a 8. sz. alatt saját üzletet nyitott. Cégtábla, felirat hirdette a „Mignon cukrászdá”-t. Az üzlet berendezése kávéházszerű volt, kis székekkel, asztalokkal, kiszolgáló pulttal és fagyaltgéppel. Jól felszerelt sütőüzem működött az udvaron, s ekkor ebben az emeletes házban volt a lakása is. Egy segéddel dolgozott, a boltban pedig három kiszolgáló, s a mindenkori családtagok segédkeztek. (16. kép.)

A Lövey cukrászdát 1952-ben államosították. Mindent lefoglaltak – mert nem önként ajánlotta fel üzletét –, s átadták helyiségeit a Miskolci Vendéglátónak. Gépeit – amelyeket a városban jól ismert Frei Oszkártól és Nagy Andor kenyérgyárostól vásárolt – szintén lefoglalták. (Itt említjük meg, hogy Nagy Andornak nemcsak kenyérgyára volt a Hunyadi u. 56. számmal jelzett házegyüttesben, hanem cukrászdája is a Rákóczi utcán, a mozi melletti épületben.)

A cukrászda megszűnése, államosítása után – helyén az 1970-es évek közepéig presszó és édességbolt üzemelt – Lövey József a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat alkalmazásában a Capri sütőüzemének lett vezetője. Itt dolgozott nyugdíjazásáig, 1981-ig. (E tanulmány megjelenése előtt, 1991-ben 75 éves korában hunyt el.)

16. kép. Lővey József (a kép bal oldalán) felszabadulásakor, 1933-ban

PÁSZTOR FERENC CUKRÁSZDÁJA

Pásztor Ferenc 1910-ben született, s Rábel mellett tanulta ki a mesterséget. Az 1930-as években mellette is dolgozott. Később egy Kassáról Miskolcra került mézeskalácsos mester alkalmazta Szeles utcai üzemében. 1936-ban nyílt lehetősége arra, hogy a Munkácsy u. 2. sz. alatt önálló cukrászdát nyisson. Az üzletnek saját sütőüzeme volt. Ahogy a kemencéből kiszedték a „puszedlit”, vagy valamelyik másféle terméket, kirakták az üzlet polcaira, a miskolci polgárok innen, „melegében” vásárolták. Pásztor innen költözött a Széchenyi u. 12. sz. alá, s 1940-ben a Freiék cukrászdáját vette meg. Sütőüzemét ekkor a Kispipa mellett, a Béke mozival szemben, a közben alakította ki. Onnan történt a szállítás a boltba. Az államosítás mindkét üzletrészt érintette, tehát a boltot és a sütőüzemet is.

A Munkácsy utcai üzletet rövid ideig még üzemeltette egy Polizsil nevű cukrász (neve miskolci nyilvántartásokban nem szerepel), majd megszűnt. 1952-ben a Miskolci Vendéglátó itt alakította ki a 43. számmal jelzett húselosztó egységét.

SZÓRVÁNYADATOK A MISKOLCI CUKRÁSZAT TÖRTÉNETÉHEZ

A felsoroltakon kívül még számos cukrász és cukrászda működött Miskolcon. A cukrászok száma 1951/1952-ig 16–19 fő között mozgott, s ekkortól kezdve folyamatosan csökkent. Az 1970-es évek elején fogalmazódott meg a régi miskolci cukrászdák felújításának igénye. Nemcsak a régi elnevezések, a régi berendezések, hanem a régi, széles skálán mozgó választék, valamint a régi minőség megjelenítése vált fontossá. Így születtek meg az új cukrászdák, s – különféle kutatások eredményeként – váltak ismertté azok, amelyek „csak” szórványként jellemezték a várost. Ezek közül néhányra az alábbiakban hívjuk fel a figyelmet:

Denecke Caesar

Az 1912-es szakmai címtárban Trillhaas, Rábel, Megay és Reisch mellett az ötödik cukrásza Miskolcnak. A városban született, s – mint sokan mások – Rábel mellett töltötte a tanulóéveket. Önálló mesterként inkább fagyaltkészítményeiről, mint cukrászatáról volt ismert. Üzlete a Széchenyi u. 58. sz. alatt volt. (1990-ben az épület létezett, s fűszer-csemege üzlet működött benne.) Az 1951/52-es államosítást megelőzően Diósgyőrben volt saját cukrászdája.

Éble János

1935 körül nyitott üzletet Miskolcon, az akkori Soltész Nagy K. utcán. Megay mellett volt segéd, s innen szabadult fel. Az egykori rendőrségi épület melletti – most is létező bérházban – volt cukrászdája és sütőüzeme. Egyedül dolgozó cukrász volt, fiatalon halt meg. A cukrászdát 1948-tól özvegyi jogon felesége üzemeltette. 1953-ban (az akkori Malinovszkij u. 2. sz. épületben) hozzájárultak ipargyakorlásához. Azon kevesek közé tartozik, akit családi körülményeire tekintettel nem államosítottak.⁶⁴

Pafcsik Aladár

1929-ben jelenik meg először a neve miskolci címtárakban. Saját üzlete volt a Búza tér 9. sz. alatt. Apósa és a felesége is cukrász volt. Az államosítás idején felesége nevében volt a cukrászda. A feljegyzések szerint a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat 40. számú egységét 1951. szept. 6-tól vezette Pafcsik Aladárné.⁶⁵ Az üzlettel ugyanilyen számjellel még 1958-ban is találkoztunk. (Az épület napjainkban már nem létezik.)

Nagy Andor

Neve elsősorban a Hunyadi u. 56. sz. alatti kenyérgyáráról ismert, de volt néhány más jellegű vállalkozása is. Cukrászdát üzemeltetett a Rákóczi u. 3. sz. alatt (a mai Béke mozi mellett), s a kenyérgyár területén is. A visszaemlékezések szerint „jó kenyeret, bőséges, jó péksüteményt készített. Cukrászdája a Rákóczi utcán, az Uránia filmszínház mellett volt. Ez a vállalkozása nem volt hosszú életű, s csak azért, mert ő nem volt cukrász. A Rákóczi utcai boltját megszüntette ugyan, de minden üzletében, – s ezek száma elég sok volt – lehetett cukrászsüteményeket kapni. A cukrászrészleget Rozsnyovszky Károly vezette.” (Lövey József visszaemlékezése, 1989-ben.)

Sir Emil

1901-ben született, s Böcögőnél tanulta a szakácsmesterséget a Korona Szálloda és vendégfogadóban. Ezt követően Trillhaas mellett lett cukrász. 1937-ben nyitott saját üzletet Lillafüreden. Emlékét és szakértelmét a Lillafüredi Fürdőújság alábbi sorai tették történeti értékűvé. „A Sir étterem és cukrászda előretörése, egy éves fennállása óta a szakértelemmel párosult rutin eredménye. ...Legkedvesebb helyen, a Palota Szálló melletti nagy vízesés alatt lévő cukrászdában és étteremben minden jó és szép a legolcsóbb áron kapható.”⁶⁶ Később a Győri kapuban, a Vasas Otthonnal szemben

64. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII–110/a. 773–5/1. 1953.

65. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII–110/a. 7174–31/7. 1951.

66. Lillafüredi Fürdőújság, 1938. június 15.

nyitott saját üzletet. A vállalkozást valószínű, 1951-ben államosították, Sir Emil cukrászdája a 42. számot kapta. 1989-ben halt meg, s visszaemlékezéseit – a várostörténet nagy hiányára – már nem rögzíthettük.

Szükséges lenne megfogalmazni ismereteinket a Csaba cukrászda (vendéglő) történetéről. Ez éppúgy gondot okoz, mint az 1960 k. megszületett „Fórum”, majd az 1990-ig működő „Gyöngy” bemutatása. A visszaemlékezések szórványosak, pozitív, tényszerű adatokkal nem találkozunk. Kiemelésre érdemes talán a Déryné cukrászda. Farkas László volt a tulajdonosa, aki Trillhaas mellett szabadult, majd ezt követően sokfelé megfordult. A Munkácsy utcán is volt üzlete, onnan költözött a Déryné (akkor Deák) utcára. Az államosítás itt érte, s 1951. szeptemberétől így kapta cukrászdája a 25. számot. Ő maga a Miskolci Vendéglátó alkalmazottja lett. 1953. dec. 1-től hivatalosan „Avasi falatozó” lett a neve,⁶⁷ de a feljegyzésekben „falatozó cukrászda a Déryné u. 2. alatt” megnevezéssel is szerepel. 1990/1991-ben létező üzlet, Déryné eszpresszó elnevezéssel ismeretes. (17. kép.)

A Fórum, majd Gyöngy cukrászdanak nincsen levéltári anyaga. Megemlítése azért fontos, mert a *Bruno Bigatton* névvel fémjelzett olasz fagyaltgyártó cég ennek az üzletnek az átalakításával kezdte meg térhódítását Miskolcon. A vállalkozás gazdája egy olasz–magyar vegyes vállalat, amelyet a Miskolci Vendéglátóipari Vállalat, valamint Olaszország egyik legrangosabb fagyalt- és cukrászati alapanyaggyára hozott létre. Első egységét 1990-ben adták át, további egységei a Capri és a Napsugár cukrászdák. Valószínű, nem a hagyományokhoz való ragaszkodás, csupán véletlen, hogy a Bigatton-láncba újólag lépő egységek egykor olasz fagyaltosok, ill. cukrászok tulajdonában voltak.

A Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara évi jelentései rendszeresen tájékoztatnak a régió és Miskolc különféle mezőgazdasági és ipari tevékenységének állapotáról. Ebből nyomon követhető a *cukrászipar*, a *cukorkagyártás* és a *mézesbábos ipar*, de az *üzletszerű kávépörkölő ipar* alakulása, évi teljesítőképessége is. A cukorka gyárstermék előállítását 1892-ben kezdődött Miskolcon. A Deutsch és Pollák cég ekkor alakult meg, 20 000 forint tőkével, s 22 munkás napi teljesítőképessége 800 kg különféle minőségű termék előállítására volt.⁶⁸ 1893-ban a kamara területén még mindig az egyetlen ilyen jellegű vállalkozás, amely évente 3000 mázsa finomabb selyem, csokoládé és szaloncukrot állít elő.⁶⁹ Az üzem túléli a századforduló versenylázát, 1904-ben és 1905-ben gőzerőre építik át, s új üzemezzéseket is megnyitnak. A megyei levéltárban őrzött cégbíró-sági iratok hiányosak, a háborús éveket nem lehet nyomon követni. A cég 1923 novemberében részvénytársasággá alakul át, s jogosítványra 1924. januárjától „cukorka, csokoládé gyártó és forgalmazó ipar” gyakorlására jogosítja fel. Igazgatóságának tagja Deutsch Adolf és Németh György cukorgyárosok, Hercz Jenő gépgyáros, Bálint József a cég jogi képviselője és Kovács József ügyvéd, miskolci lakos. A gyár alaptőkéjét felemelik 1926-ban 100 millió koronára, amely 10 000 darab részvényjegyből áll. A gyár 1928 nyarán leállította a termelését, s a gazdasági válság sokadik áldozataként 1929 januárjában megszűnt.⁷⁰ A felszámolást a Miskolczi Takarékpénztár hajtotta végre, s létrehívta Kálmán Imre cukorka- és csokoládégyárát. A Felsőmagyarország c. napilap tájékoztat arról, hogy ez most Miskolc egyetlen cukorkagyára, s 1930-ban alapították a Deutsch-féle gyár gépeinek felhasználásával. A termékválaszték között szerepeltek a különféle savanyú bonbonok, csokoládépralinék, drázsék és desszertek. Az egyetlen olyan gyár volt, amely szaloncukrot és cukorkadíszeket készített (ti. ennek előállítói

67. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, XXIII–110/a. 771–166/2. 1953.

68. A Miskolczi Kereskedelmi és Iparkamara Jelentése, 1892. 65., 101.

69. A Miskolczi Kereskedelmi és Iparkamara Jelentése, 1893. 129.

70. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, VII–1/d. Ct. 1297. Okmánytár: 526.

17. kép. A Déryné eszpresszó a Déryné u. 2. szám alatt 1992-ben

hagyományosan a cukrászműhelyek voltak).⁷¹ A gyár két alkalmazottal még 1949-ben dolgozott, s a vendéglátóipari egységek államosításakor, 1951-ben vagy 1952-ben megszűnt.

A „Miskolci cukorgyár”-at a cégbíróság 1918-ban vette lajstromba. A Búza tér 8. szám alatti cég alakuló ülésére 1918. május 5-én került sor, s alapító vezetői Brünn Ignác, Dégen Samu, Fischer Samu és Schwarcz Vilmos miskolci lakosok lettek. Az első évek veszteségesek voltak, majd az azt követő években komoly forgalmat tudtak felmutatni. 1927/1928-ban aztán bekövetkezik a csőd. A cégbíróságnak küldött beadvány az okokra egyértelműen rávilágít: „...bejelentem, hogy a miskolci czukorka gyár részvénytársaság működését beszüntette.” 1925-től Dégen Samu lett a vállalkozás igazgatója, „akinek egy éves működése után a gyár vagyona megsemmisült, a gyár berendezéseit elárverezték, s vagyon hiányában a gyár teljesen megszűnt”. Az érintett Dégen Samu a csőd okát másban látta: „a Miskolcz Czokorgyár Részvénytársaság üzemét már régen beszüntette, alaptőkéjét a magyar korona romlása idején teljesen elvesztette, berendezéseit az időközben esedékes volt házbér összegek fejében a háztulajdonos régen elárvereztette.” A cégbíróság 1928-ban a gyár működését megszünteti.⁷²

A miskolci cukrászműhelyek, cukrászdák mellett ezek voltak azok az édesipari vállalkozások, amelyek hosszabb-rövidebb időszakokban segítettek kielégíteni a városi igényeket. Igazából nem voltak megalapozott vállalkozások, s ellentétben egy-egy cukrászdával emlékük sem őrződött meg a köztudatban. Történetük mégis részét képezi Miskolc 20. századi ipartörténetének.

71. Felsőmagyarország, 1934. november 25.

72. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, VII-1/d. Ct. 890.

IRODALOM

- Benedek M.*
1985 Cukrászdáról cukrászdára. Észak-Magyarország, XLI. augusztus 31.
- Bujdos A.*
1986 A Rábel és a Rorárius. Hírneves miskolci cukrászok. Déli Hírlap, XVIII. március 3.
- Földes L. (szerk.)*
1930 Miskolc thjf. város cím- és lakjegyzéke. Közigazgatási, ipari, kereskedelmi és általános címtár. Miskolc
- Gundel I.–Horváth J.*
1982 A vendéglátás emlékei. Budapest
- Henszelman A.*
1934 A miskolci biedermeier. Reggeli Hírlap, LXIII. február 25.
- Huba Ferenc (szerk.)*
1941 Baross szövetség miskolci címtára. Miskolc
- Kilián I. (sajtó alá rend.)*
1981 Szűcs Miklós naplója 1839–1849. Miskolc
- Komáromy J.*
1972 Miskolci séták. Miskolc
- Marjalaki Kiss L.*
1957 A miskolci főutca topográfiája. HOM. Évk. I. 102–128.
- Rózsa T.*
1975 Svájci cukrászok Miskolcon. HOM. Évk. XIII–XIV. 241–268.
- Sugár I.*
1895 Borsod vármegye és Miskolc város név és címjegyzéke. Miskolc
- Szendrei J.*
1911 Miskolc város története és egyetemes helyirata, IV. Miskolc
- Tóth K.*
1920 Miskolc város címjegyzéke. Miskolc
- Veres L.*
1987 A Trillaas cukrászdától a Rác kávéházig. Miskolc
- Zsemley O.,*
1940 A magyar sütő-, cukrász- és mézeskalácsos ipar története. Budapest

Die Geschichte der Konditoreien und anderer Süßgewerben in Miskolc

Der Verfasser beschäftigt sich mit der Geschichte der Gastwirtschaft. Früher hat er die Geschichte der Kaffekäuser schon bearbeitet. Jetzt werden alle Gewerbe in Verbindung mit der Konditoreien vorgezeigt.

In Ungarn gehörten die Konditoren bis zu der Mitte des 19. Jahrhunderts nicht zu den Gewerben, es wurde eigentlich als eine Art der Künste betrachtet. Die Benennung „Konditor“ erscheint erst am Anfang des 19. Jahrhunderts, die Benennung „Konditorei“ wurde am Ende dieses Jahrhunderts allgemein. Der erste Konditor in Miskolc beginnt seine Tätigkeit 1834, seine Benennung war aber damals noch „Zucker-Bäcker-Meister“. Die ersten Meister stammten aus der Schweiz, später sind italienische und französische Verbindungen nachweisbar. Die Meister von Miskolc fuhren gern nach Frankreich wegen Erfahrungen, aber in Miskolc wurden gern italienische Meister empfangen. Das heutige Konditoreinetz „Bigatton“ ist auch ein italienisch-ungarisches Konsortium. Zu seiner Vorgeschichte von Miskolc gehören auch die bekannten Meister Piva Carlo oder Buttignon Ermenegildo, beide sind in der Stadt begraben.

Die Forschungen beruhen sich vor allem auf archivalischen Angaben, weiterhin auf den Erinnerungen mancher einmaligen Meister. Die Forschungsmethoden haben zur Erfolg geführt, die Geschichte des Konditorgewerbes steht nämlich vom Anfang des 19. Jahrhunderts bis heutzutage vor uns.

István Dobrossy